

Мельник В.С., Дячук Е.Й., Горзов В.В.,
Гриненко Є.М., Мельник С.В.

Melnyk V.S., Dyachuk E.Y., Horzov V.V.,
Hrynenko Ye.M., Melnyk S.V.

Формування стоматологічної культури серед школярів як соціально-педагогічна проблема

Formation of dental culture among school students as a social and pedagogical problem

Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна

Uzhhorod National University,
Uzhhorod, Ukraine

volodymyr.melnyk@uzhnu.edu.ua, edita.dyachuk@uzhnu.edu.ua,
vitaliya.horzov@uzhnu.edu.ua, szofia.melnyk@gmail.com

Вступ

Актуальність проблеми формування стоматологічної культури школярів визначається необхідністю вирішення таких протиріч: між потребою суспільства у здоровій особистості та низьким рівнем стоматологічної культури молодого покоління; між необхідністю формування стоматологічної культури учнів та недостатньою розробкою методичного забезпечення аналізованого процесу.

Протягом останніх років у світовій і вітчизняній медичній науці та практиці зростає інтерес до проблеми формування стоматологічної культури підростаючого покоління. І це не випадково. Серед відхилень у стані здоров'я стоматологічні захворювання школярів посідають провідне місце. Так, за даними статистики, поширеність карієсу серед населення України залишається високою: карієс тимчасових зубів виявлено у 84% 6-річних дітей, каріозні ураження постійних зубів реєструються у 72% 12-річних та 82% 15-річних школярів. Такі показники удвічі перевищують статистичні дані країн Західної Європи та США [1; 2; 3; 4; 5].

Для покращення надання стоматологічної допомоги впродовж останніх років у країні було прийнято багато програм з профілактики та лікування стоматологічних захворювань у населення на рівні областей, районів, міст. Однак запровадження вказаних програм в умовах вкрай обмеженого фінансування не дозволило підвищити рівень стоматологічного здоров'я населення України. З метою пропаганди здорового способу життя, раціонального харчування, догляду за порожниною рота Асоціація стоматологів України під егідою Всесвітньої федерації стоматологів щороку 20 березня проводить день стоматологічного здоров'я.

Водночас недостатнє фінансування стоматологічної служби, невідповідність сучасним вимогам більшості технологій та обладнання, яке використовується у стоматологічних закладах комунальної форми власності, низька заробітна платня лікарів-стоматологів та середнього медичного персоналу у стоматологічних

зкладах комунальної форми власності, відсутність економічної зацікавленості, матеріального і морального стимулювання не сприяють підвищенню якості та продуктивності праці стоматологічного персоналу.

Науковці наголошують, що для поліпшення стоматологічного здоров'я на популяційному рівні необхідно об'єднати зусилля спеціалістів та громади шляхом впровадження програми профілактики, що призведе до стрімкого зниження інтенсивності основних стоматологічних захворювань, а також значного зменшення випадків втрати зубів у молодому віці [6; 7; 8; 9; 10].

Проте силами медиків вирішити цю проблему неможливо. Необхідно включити в систему освіти основних учасників освітнього процесу – учнів, учителів, батьків. Аналіз показує, що у рамках освітніх програм формування культури здоров'я учнів розглядаються питання стоматологічної культури. Однак у цих програмах акцентується увага на гігієнічних та анатомічних питаннях. Водночас поза увагою залишаються терапевтичні, ортодонтичні та ортопедичні питання. Крім того, не враховується онтогенез психофізіологічного розвитку школярів, стоматологічні проблеми певного шкільного віку [11; 12].

У програмах недостатньо враховуються принципи системності, комплексності, безперервності, наступності, послідовності обліку вікових особливостей учнів, вибору змісту навчання. Хоча в багатьох школах реалізуються програми формування в учнів культури здоров'я, проводяться уроки здоров'я та відповідні виховні заходи, стоматологічні проблеми, які впливають не тільки на здоров'я, але і на кар'єру, особисте життя людини, є доволі серйозними. Крім того, у змісті освітніх програм акцент робиться лише на будові та гігієні ротової порожнини. Знання, що отримуються школярами, є поверхневими та фрагментарними. Вчителі відчувають гостру потребу у цілісній програмі формування стоматологічної культури школярів та у її комплексному методичному забезпеченні. Нині питання методичного опрацювання змісту та процесу формування стоматологічної культури школярів

у педагогічній теорії та практиці є актуальним та своєчасним.

Мета дослідження – розкрити соціально-педагогічний аспект проблеми формування стоматологічної культури школярів.

Об'єкт і методи дослідження

У рамках дослідження було проведено анкетне опитування учнів 9–11 класів та вчителів загальноосвітніх шкіл м. Ужгорода. Статистична обробка даних виконувалася на персональному комп'ютері за допомогою ліцензованого програмного забезпечення для операційної системи Windows та стандартного програмного пакету Statsoft. Inc STATISTICA 6.0 2300 East 14th Street Tulsa, OK 74104 США. Достовірність результатів проаналізовано за t-критерієм Стьюдента [13].

Результати дослідження та їх обговорення

В анкетному дослідженні ужгородських школярів, яке проходило у жовтні – грудні 2022 р., взяло участь 418 учнів 8–11 класів. Відгук на опитування становив 99%. Відгук на окремі питання коливався від 93,7 до 98,6%. Аналіз результатів опитування показав, що більшість учнів – 357 опитаних (85,4%) – вважає себе переважно стоматологічно здоровою. Водночас лише третина учнів, тобто 133 опитаних (31,8%), жодного разу не зверталася до лікаря-стоматолога протягом останнього року, майже половина – 188 (45,0%) – відвідувала лікаря 1–2 рази на рік, а 96 учнів (23%) – 3–4 та більше разів. Як показав аналіз самооцінки учнів, 255 (61%) з них вважають, що вони достатньо піклуються про своє стоматологічне здоров'я, 121 – не цілком дбають (28,9%), 37 – недостатньо (8,9%).

Водночас, як свідчать результати досліджень, в обстежених дітей м. Ужгорода виявлено високу частоту поширеності зубощелепних аномалій (62,4%) та дефектів зубних рядів через передчасне видалення зубів (12,8%). Поширеність карієсу постійних зубів серед дітей м. Ужгорода коливається в межах 65–70%. Більшість старшокласників має ознаки ураження тканин пародонту. Стоматологічний статус школярів характеризується недостатньо високим рівнем гігієни порожнини рота та високою поширеністю карієсу [1; 4; 9].

На питання про те, які умови для збереження стоматологічного здоров'я старшокласники вважають найбільш важливими, ми отримали такі відповіді у порядку зменшення: школярі на перше місце поставили гарну спадковість – 298 (71,3%); можливість консультації та лікування у хорошого лікаря-стоматолога – 282 (67,5%); виконання правил гігієни ротової порожнини – 269 (64,4%); знання про те, як дбати про своє стоматологічне здоров'я – 244 (58,4%); достатні матеріальні засоби для гарного харчування – 137 (32,8%); хороші екологічні умови – 121 (28,9%); відсутність фізичних та розумових навантажень – 70 (16,7%).

Серед факторів, що шкодять стоматологічному здоров'ю, найчастіше учні вказували погану гігієну ротової порожнини – 398 (95,2%); тютюнопаління – 282 (67,5%); вживання спиртних напоїв – 193 (46,2%); ігнорування профілактичних оглядів у лікаря-стоматолога – 180 (43,1%).

За результатами опитування ми з'ясували, що більшість школярів – 133 (31,8%) – використовує для чищення зубів зубну пасту для дорослих, меншість – дитячу. За оцінкою самих школярів, більшість із них (224 респонденти, тобто 53,6%) багато дізналася у школі про стоматологічне здоров'я. Лише 34 (8,1%) респонденти вважають, що жодних нових знань у цій сфері вони не набули. Найкраще були засвоєні теми, пов'язані з гігієною порожнини рота (271 учень (64,8%)); друге місце – вивчення органів порожнини рота (236 учнів (56,5%)); третє – вивчення засобів профілактики стоматологічних захворювань (226 учнів (54,1%)); четверте – вивчення теми про харчування та здоров'я порожнини рота (200 учнів (47,8%)).

Наші спостереження за діяльністю вчителів з формування стоматологічної культури школярів дозволяють зробити висновок про недостатню скоординованість загальноосвітніх шкіл та медичних установ, про роз'єднаність дій педагогів та лікарів-стоматологів у контексті, що розглядається. У результаті проведення нашого дослідження виявлено, що понад 70% керівників загальноосвітніх шкіл відзначають розуміння вчителями важливості роботи щодо формування стоматологічної культури школярів, однак вони констатують методичну неготовність педагогів до такого виду діяльності. Цим можна визначити ставлення більшості вчителів до досліджуваної діяльності як пасивне, байдуже, формальне, несерйозне.

Серед найбільш значущих проблем, з якими стикаються керівники шкіл в організації процесу формування стоматологічної культури школярів, називаються такі: відмова вчителів використовувати в практиці роботи нові прийоми, методи та технології навчання, небажання обмінюватися своїм досвідом із колегами, відкрито заявляти про свої методичні труднощі та проблеми. Причинами такого ставлення педагогів до досліджуваної роботи, на думку респондентів, є: недостатня підготовленість керівників загальноосвітніх шкіл та вчителів до взаємодії з медичними працівниками; невміння створити умови для спільної роботи з формування стоматологічної культури школярів і підвищення мотивації до виду діяльності, що розглядається; відсутність чи недостатність у школі необхідної методичної літератури тощо. Більшою мірою результат роботи вчителя характеризується пріоритетністю певного рівня сформованості стоматологічних знань, умінь та навичок учнів, меншою мірою – відповідною мотивацією.

За даними оцінки, у 42,5% вчителів установка на цілісний розвиток стоматологічної культури учнів проявляється у діях фрагментарно, час від часу, під

впливом вимог адміністрації, оцінки колег, учнів, батьків. Потреба вчителя у засвоєнні знань і умінь, необхідних для формування стоматологічної культури, виникає внаслідок управлінського впливу керівника загальноосвітньої школи. Педагоги не мають достатнього досвіду з трансформації нових знань у свою професійну діяльність.

Трохи більше освітян (48,4%) працює на адаптивному рівні. Потреба вчителя у засвоєнні знань і умінь, необхідних для формування стоматологічної культури школярів, проявляється найчастіше у ситуації подолання перешкод, які виникають. У педагогів відсутній узагальнений образ досліджуваної діяльності. Лише 6,2% учителів вийшли на творчий рівень. У роботі вчителів цієї групи досить чітко проявляється установка на цілісний розвиток стоматологічної культури школярів. У вчителів, які працюють на творчому рівні, яскраво виражена потреба в опрацюванні недостатніх стоматологічних знань та умінь. Творчий рівень роботи вчителя щодо формування стоматологічної культури школярів визначений нами як оптимальний.

Водночас 2,9% вчителів, які брали участь у дослідженні, опинилися на недопустимо низькому рівні роботи з питань стоматологічних знань, умінь та навичок учнів. Як правило, у таких педагогів відсутня установка на хороші навички у розвитку стоматологічної культури школярів у процесі навчання. Потреба педагога у розвитку стоматологічних знань і умінь зазвичай

невиражена. Результатом своєї роботи вчитель вважає передачу стоматологічних знань учням.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому комплексному вивченні, дослідженні та впровадженні у повсякденну практику стоматологів, учителів та батьків соціально-педагогічної проблеми формування стоматологічної культури серед усіх верств населення, особливо дитячого, що призведе до зниження стоматологічних захворювань.

Висновки

Аналіз результатів дослідження соціально-педагогічної проблеми формування стоматологічної культури школярів дозволив дійти таких висновків:

1) актуальність формування стоматологічної культури школярів обґрунтована незадовільним станом стоматологічного здоров'я та культури учнів;

2) розвивати в дитини позитивне ставлення до здорового способу життя та збереження стоматологічного здоров'я можна лише спільними зусиллями дитячих стоматологів, педагогів та батьків із застосуванням різних форм санітарно-просвітницької роботи;

3) необхідне обґрунтування методичної системи процесу формування стоматологічної культури школярів на основі онтогенезу психофізіологічного розвитку учнів, а також взаємопов'язана діяльність учителів шкіл та лікарів-стоматологів у вирішенні розглянутої проблеми.

Література

1. Лайош НВ. Аналіз стоматологічного статусу підлітків Закарпатської області. *Art of Medicine*. 2022; 3 (23): 77-81. DOI: 10.21802/artm.2022.3.23.77.
2. Янчук АО, Скиба ВЯ, Катеринчук ІП. Епідеміологічні дослідження та моніторинг стоматологічної захворюваності у дітей України. *Світ медицини та біології*. 2019;2(68):154-8. DOI: 10.26724/2079-8334-2019-2-68-154-158.
3. Годованець ОІ, Котельбан АВ, Мороз ПВ. Оцінка стану стоматологічного здоров'я і якості життя дітей-дошкільнят за результатами анкетування батьків. *Клінічна стоматологія*. 2020;4:86-92. Доступно на: <https://doi.org/10.11603/2311-9624.2020.4.11723>.
4. Клітинська ОВ, Стішковський АВ, Гасюк НВ. Оцінка стоматологічного статусу дітей 6-7 років, які постійно проживають у умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду. *Україна. Здоров'я нації*. 2019;3:43-50.
5. Рейзвіх ОЕ, Шнайдер СА, Анісімова ЛВ. Динаміка зміни рівня поширеності й інтенсивності карієсу та захворювань пародонту в дітей 6-15 років м. Чорноморськ за 9 років спостереження. *Журнал Національної академії медичних наук України*. 2019;25(3):332-6.
6. Каськова ЛФ, Мандзюк ТБ, Уласевич ЛП, Андріянова ОЮ, Янко НВ. Порівняльна характеристика показників карієсу у дітей різного шкільного віку. *Буковинський медичний вісник*. 2019;23(2):10-5. Доступно на: <https://doi.org/10.24061/2413-0737.XXIII.2.90.2019.27>.
7. Kaskova LF, Mandziuk TB, Ulasevych LP, Korovina LD. Correlation relations of caries and socio-hygienic factors. *Проблеми екології та медицини*. 2019;23(3-4):9-12. Доступно на: <https://doi.org/10.31718/mep.2019.23.3-4.03>.
8. Данильців ЛЮ, Рожко ММ. Стоматологічний статус 15-річних школярів Івано-Франківської області. *Клінічна стоматологія*. 2021;4:39-43.
9. Мельник ВС, Горзов ЛФ, Дуганчик ЯІ. Структурний аналіз стоматологічної захворюваності дітей шкільного віку м. Ужгорода. *INTER Medical Journal*. 2017; II(10):52-56. Доступно на: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16664>.
10. Годованець ОІ, Котельбан АВ. Показники захворюваності карієсом постійних зубів у дітей 12 та 15 років. *Вісник стоматології*. 2020; 2 (111): 80-84. Доступно на: <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2020-36-2-80-841>.
11. Мандзюк ТБ. Формування навичок гігієни ротової порожнини у дітей середнього шкільного віку. *Клінічна стоматологія*. 2016;2:39-42.
12. Авдєєв ОВ, Бойків АВ, Древницька РО. Сучасні напрямки лікування та профілактики карієсу зубів. *Вісник наукових досліджень*. 2019; 4: 26-32. Доступно на: <https://doi.org/10.11603/2415-8798.2018.4.9786>.
13. Москаленко ВФ. Біостатистика: підручник. Київ: Книга плюс; 2009. 184 с.

References

1. Lajosh NV. Analysis of the dental status of teenagers in Zakarpattia region Art of Medicine. 2022; 3 (23): 77-81. doi: 10.21802/artm.2022.3.23.77
2. Yanchuk AO, Skyba VY, Katerynychuk IP. Epidemiological studies and monitoring of dental morbidity in children of Ukraine. The world of medicine and biology. 2019;2(68):154–8. DOI: 10.26724/2079-8334-2019-2-68-154-158.
3. Godovanets OI, Kotelban AV, Moroz PV. Assessment of the state of dental health and quality of life of preschool children based on the results of a parent questionnaire. Clinical dentistry. 2020;4:86-92. DOI: <https://doi.org/10.11603/2311-9624.2020.4.11723>.
4. Klitynska, OV, Stishkovsky AV, Hasyuk NV. Assessment of the dental status of children aged 6–7 years who constantly live in conditions of biogeochemical deficiency of fluorine and iodine. Ukraine. The health of the nation. 2019;3:43-50.
5. Reisvich OE, Schneider SA, Anisimova LV. Dynamics of changes in the prevalence and intensity of caries and periodontal diseases in children aged 6–15 years in Chornomorsk during 9 years of observation. Journal of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine. 2019;25(3):332–6.
6. Kaskova LF, Mandzyuk TB, Ulasevich LP, Andriyanova OJ, Yanko NV. Comparative characteristics of caries indicators in children of different school ages. Bukovyna Medical Herald. 2019;23(2):10-5. doi: <https://doi.org/10.24061/2413-0737.XXIII.2.90.2019.27>.
7. Kaskova LF, Mandziuk TB, Ulasevych LP, Korovina LD. Correlation relations of caries and socio-hygienic factors. Problems of ecology and medicine. 2019;23(3-4):9-12. doi: <https://doi.org/10.31718/mep.2019.23.3-4.03>.
8. Danyltsiv LO, Rozhko MM. Dental status of 15-year-old schoolchildren in the Ivano-Frankivsk region. Clinical dentistry. 2021;4:39-43.
9. Melnyk VS, Gorzov LF, Duganchyk YaI. Structural analysis of dental morbidity among school-age children in Uzhhorod. INTER Medical Journal. 2017; II(10):52-56. Available: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16664>
10. Godovanets OI, Kotelban AV. Caries incidence rates of permanent teeth in children aged 12 and 15. Journal of dentistry. 2020; 2 (111): 80-84. DOI: <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2020-36-2-80-841>.
11. Mandzyuk TV. Formation of oral hygiene skills in children of secondary school age. Clinical dentistry. 2016;2:39-42.
12. Avdeev OV, Boykiv AB, Drevnytska RO. Modern trends in the treatment and prevention of dental caries. Herald of scientific research. 2019; 4: 26–32. DOI: <https://doi.org/10.11603/2415-8798.2018.4.9786>.
13. Moskalenko VF. Biostatystyka: pidruchnyk. Knyha plius, 2009.184s.

Мета – розкрити соціально-педагогічний аспект проблеми формування стоматологічної культури школярів.

Матеріал та методи. Проведене анкетне опитування учнів 9–11 класів та вчителів загальноосвітніх шкіл м. Ужгорода.

Результати дослідження. Серед факторів, що шкодять стоматологічному здоров'ю, найчастіше учні вказували на погану гігієну ротової порожнини – 398 (95,2%), тютюнопаління – 282 (67,5%), вживання спиртних напоїв – 193 (46,2%), ігнорування профілактичних оглядів у лікаря-стоматолога – 180 (43,1%). Більшість школярів – 133 (31,8%) – використовує для чищення зубів зубну пасту для дорослих, меншість – дитячу. За оцінкою самих школярів, більшість із них (224 респонденти, 53,6%) багато дізналася у школі про стоматологічне здоров'я. Лише 34 (8,1%) респонденти вважають, що жодних нових знань у цій сфері вони не набули. У роботі 6,2% вчителів чітко проявляється установка на цілісний розвиток стоматологічної культури школярів, яскраво виражена потреба в опрацюванні недостатніх стоматологічних знань та умінь. У 42,5% вчителів хороша, а в 48,4% освітян задовільна установка на розвиток стоматологічної культури учнів. 2,9% вчителів опинилися на недопустимо низькому рівні роботи з питань стоматологічних знань, умінь та навичок учнів.

Висновки. Розвивати у дитини позитивне ставлення до здорового способу життя та збереження стоматологічного здоров'я можна лише у разі докладання спільних зусиль дитячих стоматологів, педагогів та батьків із застосуванням різних форм санітарно-просвітницької роботи.

Ключові слова: здоров'я учнів, здоровий спосіб життя, стоматологічна культура, санітарно-просвітницька робота, соціально-педагогічна проблема.

Objective is to reveal the socio-pedagogical aspect of the problem of forming the dental culture of schoolchildren.

Material and methods. Questionnaire survey of students of grades 9-11 and teachers of secondary schools in Uzhhorod.

Research results. Among the factors harmful to dental health, students most often indicated poor oral hygiene – 398 (95.2%), smoking – 282 (67.5%); consumption of alcoholic beverages – 193 (46.2%), ignoring preventive examinations at the dentist – 180 (43.1%). The majority of schoolchildren – 133 (31.8%) use adult toothpaste for brushing their teeth, the minority uses children's toothpaste. According to the schoolchildren themselves, most of them (224 respondents – 53.6%) learned a lot about dental health at school, and only 34 (8.1%) respondents believe that they did not acquire any new knowledge in this area. In the work of 6.2% of teachers, the attitude towards the holistic development of schoolchildren's dental culture is clearly manifested, the need to develop insufficient dental knowledge and skills is clearly expressed, 42.5% of teachers have a good attitude, and 48.4% of educators have a satisfactory attitude towards the development of students' dental culture. 2.9% of teachers found themselves at an unacceptably low level of work on dental knowledge, abilities and skills of students.

Conclusions. It is possible to develop a positive attitude in a child towards a healthy lifestyle and maintaining dental health only through the joint efforts of children's dentists, teachers and parents using various forms of sanitary and educational work.

Key words: health of students, healthy lifestyle, dental culture, sanitary and educational work, socio-pedagogical problem.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflict of interest: absent.

Відомості про авторів

Мельник Володимир Семенович – кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри дитячої стоматології Ужгородського національного університету; вул. Університетська, 16А, м. Ужгород, Україна, 88000.

volodymyr.melnyk@uzhnu.edu.ua, ORCID ID 0000-0001-6256-5355

Дячук Едіта Йосипівна – старший викладач кафедри дитячої стоматології Ужгородського національного університету; вул. Університетська, 16А, м. Ужгород, Україна, 88000.

edita.dyachuk@uzhnu.edu.ua, ORCID ID 0009-0003-7251-5732

Горзов Віталія Володимирівна – старший викладач кафедри дитячої стоматології Ужгородського національного університету; вул. Університетська, 16А, м. Ужгород, Україна, 88000.

vitaliya.horzov@uzhnu.edu.ua, ORCID ID 0009-0001-6330-4891

Гриненко Євгенія Михайлівна – старший викладач кафедри дитячої стоматології Ужгородського національного університету; вул. Університетська, 16А, м. Ужгород, Україна, 88000.

yevheniya.hrynenko@uzhnu.edu.ua, ORCID ID 0009-0004-3849-5165

Мельник Софія Володимирівна – аспірант кафедри терапевтичної стоматології Ужгородського національного університету; вул. Університетська, 16А, м. Ужгород, Україна, 88000.

szofia.melnyk@gmail.com, ORCID ID 0000-0002-9016-3254